

HOLMI

XXI. évfolyam 12. szám

2009. december

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Fodor Géza], Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

TARTALOM

Szabó Magda: Liber mortis (Részletek)
(Közreadja Tasi Géza) • 1583

Rába György: Tenyészdő • 1604
Géniusok • 1604
Cellaszomszéd • 1605

Csobánka Zsuzsa: Rítus • 1605
Néma vitorla • 1606
Danaida • 1607

Demény Péter: Szivárvány • 1608
Zsoltár • 1608

Ferencz Győző: „Annyit érek én, amennyit ér a szó
versemben” (Radnóti Miklós
költészetének önszemlélete) • 1609

Kálnay Adél: Etűdök • 1617

ernst jandl: kételkedés a nyelvben (előadás egy,
a fentivel azonos című irodalmi
szimpóziumra) • 1622
ottos mops • 1627
ferenc tehene • 1628
hajnalka kakasa • 1629
októberj • 1629
helyzet • 1630
víz • 1630

nappal • 1631
kísérlet a szintaxisról • 1631

a szög (Tatár Sándor fordításai) • 1632
Kocziszky Éva: Az Égei-szigetek mint költészeti tér
Erich Arendtnél • 1633

- Erich Arendt*: Kükládok éje • 1647
 Phaisztosz • 1649
 Tűzsár • 1649
 Elveszett öböl • 1650
 Amfiteátrum (*Schein Gábor fordításai*) • 1651
Jenei László: Lyukó, Cherry Tree Lane • 1652
Albert Pál: Fermata a Richiesta (Balthazár
 Klossowski de Rola, 1908–2001) • 1661
Dalos Anna: Úton a neoavantgárd felé (Jeney Zoltán,
 Vidovszky László és Sáry László
 tanulóévei) • 1668
Ferencz Győző: Versek, korábbi alkalmak • 1678
Kőrízs Imre: Kisebb közlemények • 1680
Magyar László András: Házi és egyéb állatok • 1681
Baranyai László: Lányom • 1682
Várady Szabolcs: Sh. 75. remix • 1683

FIGYELŐ

- Horkay Hörcher Ferenc*: A költő mint restaurátor (Kántor Péter:
 Megtanulni élni) • 1684
Radnóti Sándor: Kiállni a szelek mérgét (Vajda Mihály:
 Szókratészi huzatban) • 1688
Pető Katalin: Egy túlkompensált világ (Kende B. Hanna:
 A kismimizett férfinem) • 1696
Maár Judit: A szabad mozgás (Poppea fátyla.
 Jean Starobinski válogatott irodalmi
 tanulmányai) • 1701
Csengery Kristóf: Haydn és Harnoncourt (Alkotó és előadó
 kapcsolata – lemezfelvételek tükrében)
 (Haydn: Armida; A teremtés,
 Az évszakok, Angol canzonetták, Áriák;
 Londoni szimfóniák) • 1702

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
 Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
 Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
 Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
 Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
 Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
 (Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
 További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
 Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
 Előfizetési díj fél évre 2500, egy évre 5000 forint, külföldön 50, illetve 100 euró
 Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Szabó Magda

LIBER MORTIS

Részletek az I. füzetből*

1982. május 25.

Tudod, az a legborzasztóbb, hogy nem felelsz, hogy nem tudunk beszélgetni. Ezt mindennél nehezebben bírom. Nézem a tévét – egy hatvani orvos felfedezte H. Bosch híres képén, hogy az ábrázolás boncolt szem anatómiai képletét mutatja, befejeződik a Bud-denbrooks, szólnék, nincs kinek, kihez. Hallgatom a híreket, következtet az agyam, nincs, aki meghallgassa, mi a véleményem Bécsről, mint a Reagan–Brezsnyev-találkozó színhelyéről. Zene szól, kérdezném, mi ez, te mindent tudsz. Most írjak neked, a halottnak? Hiszen jelzel, ahogy csak tudsz, ma megint pénzt is küldtél, és érzem a közelségedet – kevés. Éjjel átdugom a lábam nem létező lábadohoz, nem változtatok semmit az ágyunkon. Csak a ruháidat, a két legszebbet adtam Péternek, hogy éljenek azok még, itt moly kaphat bele, tudod, hogy volt itt mindig mottika. De a bársonykabátot meg az irhát meg az amerikai csíkosat megtartom, az az enyém. A lakkpapucsot nem is láttad. A Joyce-odat sem, amit olvasok. Ha olvaslak, hallom a hangodat. Nagyon sajtáságos, de szerelmesebb vagyok beléd, mint bármikor életemben. Nem csak szeretlek. Szerelmes vagyok. Mint akkor, mikor még nem szerettük egymást ennyire, csak szimpla szerelmespár voltunk, vad erotikus erőterben. Most minden más, erősebb, jobban kötő, de szerelem ez. Lehet, hogy soha senkinek nem tudom megmagyarázni kívüled, mert nem ügy kívánlak, nem azt, és mégis szerelem. Talán mert teljesülhetetlen, mert nem jössz, csak várlak.

Látsz te engem, Nyunya?

Nem beszéltünk meg semmit, hiszen nem csak megbénított az agyembólia, meg is némitott. A szemed olyan volt abban a percben, mint a kő, és mást, mint iszonyatos rémületet nem láttam benne. Ha csak az az emlékem maradt volna rólad, megőrülnék. De a haláloed előtti napon a régi pillantással néztél rám, és mosolygott a szemed. A hűség és az imádat, de leginkább az a semmihez sem mérhető, édes tisztaság sugárzott újra rám: szeretlek, Agyigó, azt mondtad, mosolyogtad utoljára. És megcsókoltál, félig béna szájjal, ügyetlenül, de meg. Én meg térdepeltem a földön, a könnyem a béna kezre csorgott, megszólaltál: ne-ne-ne. Mit ne, szerelmem? Ne sírjak? Ne tartsalak vissza a nagy úttól? Ne haljak utánad? Mit ne? Felelj!

Tudod, hogy nem lehetek öngyilkos, mert ki kell harcolnom a helyedet, az igazadat. De látnod kell, mennyire szenvedek, és hallanod kell, amint üvöltve sírok. Tégy valamit, nem normális ez, hogy csak a temetőben érzem jól magam. És nincs erőm mindenhez, értsd meg. Elfogadom, hogy nem láthatlak, de nem beszéltünk meg semmit, hát ki hitte, hogy így még el, megnémulva. Legalább érthetően üzenj, legalább érezzem, hogy itt vagy. Legalább érezzem, hogy abból a közegből, ahol vagy, figyelsz. [...]

Megvettem a Vasárnapi Újság 1891-es teljes, piros, bekötött évfolyamát, aztán elszomorodtam. Kinek mutatom? Ki érdekel? És nem szólsz, nincs kivel beszélnem. Folyton

* A hagyatékából közreadja Tasi Géza.

telefonálnak, folyton „jó hírek” jönnek. De engem nem érdekel kívüled senki. Micsoda végzet őrijített meg kölyöklány koromban, hogy Babbitól a Danaida mellett csak a Laodameia ütött igazán szíven. Három órára, Nyúl. Nem jönnél vissza? Nyúl, édesem, szerelmem, felelj! [...] Annyira szerettelek, hogy abba nekem kellett volna belehalnom. Olyan kék, csodálatos tiszta szemed volt, a legbecsületesebb, leghűségesebb szíved. Ó, most már mindent értek és helyére teszek, tettem, azt is tudom, milyen hülye tévedés miatt volt néha olyan borzasztó nekem. Értelek már, ha újra kezdeném, minden gesztusod az igazi helyére kerülne. Olvasom a naplódát: 14 évesen halálvágy, súlyos depresszió s iszonyú, kieleetlen ambíció, örök félelem szüleid szigorától, s a zene megnyugtató, boldogít. Hogy tévedtem, mikor nem tudtam megérteni a magam hülye, csak egy síkba néző szemével, hogy a zene neked nem más, mint nekem az állat: a menekülés az égibe vagy az animálisba. Soha nem lennék többé értetlen – soha nem jutna eszembe már, hogy valamiért, amit én ellenem elkövetett bűnnek, hűtlenségnek képezek – hogy haragudhattam bármikor is amiatt, hogy látogatsz két vénembert, aki csak jó volt hozzád, s az életed is mentette a háború alatt –, megbüntesselek a magam Encsy Eszter módszerével, gonosz fantáziájával. Ha tettem, azért tettem, mert nem szerettelek: imádtalak. Én mindent és mindenkit elfelejtettem, akit előtted ismertem, kidolgozta belőlem a szervezetem. Mit meg nem tettem érted, Uramisten, az adóhivataltól kezdve a ravatalozóig, és ez a szerelem adott erőt mindenhez. [...]

Istenem, hideg jázminillat és ákác és kibírhatatlan, reménytelen szomorúság. Éjszaka van.

Gruselfahrt – ez volt ráírva a német filmben a szellemvasútra. Meghalt veled együtt Grusel optikus. Milyen kimondhatatlanul, kiszolgáltatva önmagam totális odaadásának, szerettelek.

Miért nem jössz kísérteni? Éjfél. Az ágyad megvetve. Miért volt a Lenore a kedvencem, és miért Don Carlos és a Posa? És Isten miért nekem adta a sikert, aki csak az igazságtalanságra szisszenek, a sértéstől szenvedek, de igazán csak dolgozni, teremteni, írni szeretek, s aztán akár meg se dicsérjenek, csak ne bántsanak. Miért ment nekem a szörnyűség is könnyebben? Miért kellett mindig neked állást szereznem, miért volt olyan iszonyú ez a század? Rákosi, Sztálin, a megaláztatás, ahogy nem állt melléd senki, ahogy nem ismertek fel, ahogy folyton közted és a világ között rohangu, meg a hátamra vettelek, ha összehüvelyköl. Hányszor pereltelek vissza a haláltól, hányszor ápoltalak, heteken, hónapokon, éveken át. Mindig Te voltál minden. Megcsaltam miattad mindenkit, az anyámat is, mert végül is jobban szerettelek nála. Minden embernek csak egyvalaki jut, akinek a nevét elkiálthatja a halál pillanatában. Te nem a kórházban haltál meg, hanem mikor itt, mellettem, az embólia ért. Ahogy némán, megnémulva néztél, ott volt a halál pillanata, és ott volt az én nevem, amit a néma szád kiáltott. Értettem én, Nyunya.

Mi lesz, mi lesz velem, hogy élek nélküled. Most folyton olvasok, állítom össze, amit ki kell adnom, kiverekszem a becsületedet, azt akarom, akkora betűkkel írják fel nemecek ernő nevét, mint amelyet érdemel. Anna azt mondja – Zádor –, angol vagy amerikai lap is elsíratott. Obituary. Éjfél van, gyere már. Csak míg azt mondod, indul a hajó, csak míg megcsókolom hideg orrodát, míg átdugom hozzád a lábam, míg adod a nighthussikát. Ha már nem jössz, legalább jelezz, hogy vagy, hogy segítesz, hogy nem hagytad el Agyigódat, hogy meg tudjam valósítani, amit tervezek. Nyunyám, mindenem, életem, hiszen egy halott ír egy halottnak. Annyi altató és idegcsillapító van bennem, ami egy bölényt

leterít, és csak írok. Szerettelek. Mindent megtettem érted, szerettelek, minél betegbb lettél, annál jobban. Felelj már, szólj, jelezz, vigasztalj, neked se lehet jó, hiszen mindig csak ettől féltél, mi lesz énelem. Nem tudom. Ne hagyj, hogy folyton sírjak. Nem bírtad kívánni a sikert, pedig jön. Ha nem kapok segítséget, magam írok rólad könyvet, ehhez is jogom van. De ahogy életedben mindent megtettem érted, és ha volt valami baj köztünk, mindig csak azért, mert rettenetes Encsy természetem nem bírta a gondolatot, hogy ha csak két évig is a mi harmincnégyünk mellett, de valaha már volt feleséged, akit szeretted, megírom, mert valahol a lelkem mélyén mindig tudtam, azért kellett meghalnia, hogy velem találkozhas, mert csak én lehettem az igazi feleséged. Engem nem körített romantikus kulissza, háború, ami csak az életedre tört, és nem haltam meg aknázás közben, és nekem élnem kellett, hogy élhess, és nem engedhettem el magam soha, mert a hétköznapiak, Rákosi hétköznapijai a lelked egyensúlyát, az elméd épségét veszélyeztették, azt kellett kivédenem.

Legalább holnap üzenj. Jöjjön valami, amiről tudom, itt vagy, és kétségbe vagy esve, mert ezerszer elmondtad, elpusztít, ha sírni látsz, hogy mindent értem akartál, hogy nekem, hogy miattam, hogy az életünkért. Most már a világ se kell nélküled. Csak annyit mondtak ma reggel a rádióban, bon jour, s üvöltöttem. Hiszen ez a Nyúl-játék volt, a kettőnké! Szeress a sírból is, nincs senkim. Egyedül maradtam. Én soha nem hagytalak volna egyedül.

Neked jó a halál, tudom. Megalázott a betegség, vártad, tudtad, szenvedtél, mikor cipelni láttál, az álmaidban karkai rémek jártak, vinnyogva sírtál, átöleltelek. Neked voltaképpen csak azért kellett az élet, azért vállaltad, hogy nekem segíts, aludni akartál álomtalanul, hisz nem hitted el, hogy a halál után igazolni fogjuk mind. Neked voltaképpen aludnod kellene, kipihened, hogy mindig falba ütköztél. Tudom én. És mégis ébredj fel, szerelmem, csak néha, ha nem is mindig. Hová lesz az energia, ami az emberi lélek, a szellem? Elhagytál volna, el tudtad hagyni Agyigót? Nem lehet. Aludni kéne menni, de ki tud aludni. Szerettelek, szeretlek. [...]

Legalább álmomban gyere ide.

Tegnap meghallgattam miattad a Metropolitanben a Zeffirelli rendezte La Bohème-t. Isteni szép volt. Nyunya, változom. A zene visszahoz időnként. Akkor érezlek megint. Küldd Hammert, hadd tudjak lefeküdni, aludni. Küldj álmot. Gyere vissza. Én olyan józan és okos vagyok, miért van ez a misztikus rögeszme, hogy sajnálsz, hogy látsz, hogy talán egyszer mégis üzensz. Nem SZOT-díjjal, nem. Nem pénzzel, sikerrel, amivel elhalmoznak. Ó, Nyúl, három órára, míg hozzád bújhatok megint.

Nyúl, odaadtam Örkény Zsuzsának az Erényes embereket, és azt mondta, azonnal kiadni, remekmű! Abszolút színpadismeret, dialogizáló készség, abszolút szerkeszteni és jellemezni tudás, bizony, Várkonyi pontosan tudta, miért nyilatkozott úgy: ragyogó. Azt mondta, gépeltessem le. Megmutatja náluk is – nincs sok reménye, mert most minden rendező a maga világmegváltó programját akarja megvalósítani, de hátha. Esetleg a József Attila? Esetleg az Artisjus? Minden lehet. Szívem, Bata a Honvédet emelte ki a Körkép-kritikában. Hallod odaát Agyigódat? Látod? És köszönöm a virágot a házassági évfordulón. Mikor kiléptem a sötétben a kis lakás küszöbén, a nagy lakás küszöbén ott állt egy világméretű virágkosár. Előzőleg odabent hangosan azt mondtam, illetve elmeséltem, hogy a pedagógusnapot a Csatával, a díszbemutatóval ülte meg a Főváros, a Himnusz is elénekelték, volt óriási protokoll, én a páholyban sírtam, mert nem volt ott, nem lehetett büszke az Agyigóra. Aztán azt mondtam hangosan: „Igazán üzen-

hettél volna!” És akkor kiléptem, és ott volt a kosár. Persze hogy a kulturális főosztály küldte a Csata miatt, de azért Te feleltél, hiszen csak idegenekkel tudsz felelni. Kivittem másnap a temetőbe azt a rengeteg virágot, és úgy zokogtam, hogy megszólított egy idegen asszony. Mindenki rossz néven veszi, hogy nem vagyok nyugodtabb, to be quite exact: belenyugodtabb. Hát nem vagyok. Özvegy sem. A feleséged vagyok, szerelmem, és akarlak, mert elviselhetetlen nélkülöd az élet. Legalább álmomban gyere. Üzenj! Mondj valamit! Nem lehet, hogy elhagytál, hiszen annyira szeretted. [...] Ó, szeress engem! Mindenki idegen. Mindenki más. Az arcomat a régi, kimosatlan barna ingedbe hajtom, a köntösödbe, szagolgom a hajhálódat. Olyan madárdalra ébredek hajnalban, hogy mindjárt sírok is. Szeretlek, szeretlek, szeretlek. Nem gyógyít engem semmi, senki. [...] Jaj, ne nyugodj békében, ha nekem így kell szenvednem, gyere vissza! Gyere vissza! Milyenek ezek a nappalok, ezek az altatóval is elviselhetetlenül álmatlan éjszakák! Június 9. Egy éve – most néztem meg – hosszan beszélgettünk. Betegséged statikussá vált – mondtad –, nem gyógyulhatsz meg, az a szívroham, amivel a Meráni támadásokra és arra az állapotra feleltél, amelyben úgy érezted, eltörték a gerincemet, ilyen gyalázatos géppuskatúz csak kivégezhetett, befejezte azt a pusztítást, amit a gyerekkorod óta kísérő szorongás, depresszió, időnkénti halálvágy, a háborús veszély, a Rákosi-korszak s utána az írói mivoltod negligálása és a szívtrombózis megkezdett. Nem hittem, Nyúl, azt képzeltem, meg tudlak őrizni. Nem csak a magány, a tény, hogy papíron beszélgetek egy holtal, saját varázserőm bukása is levert a földre. [...]

Most ment el Ági, haját mosott, rendbe szedte a fejemet. Kérdezte, mi bajom, néma vagyok. Eszembe jutott, mennyire szeretted a hajamat, az illatát, ha frissen mostam, odatérdeltem eléd, hogy beleszimatozhass. Nyunya, olyan hihetetlenül sivár minden. Agancs itt volt, csütörtökön én megyek ismét Debrecenbe, s közben nevetem saját tehetetlenségemet. Ott is ott lesz a kétségbeesés kísérőül, hát miért és hova futhatok előre. Meghozták a legélt darabodat, most kiadtam a hangjátékokat a nőnek. Kábult vagyok, de a Magyar Hírlapban már meg Iszlai emelt ki a Körképéből: úgy látszik – írja –, csak a halálad után derül ki, mekkora művész voltál. De megint belebotlottam valami közös Nyúl-játékba, ma megint éreztem: nekem Veled együtt végem lett. Nincs tovább. Az a „beszélgessünk érdekes dolgokról” felszólítás, ami ezt a 35 – az ismerkedés évét is beszámítva – évet jellemezte, mégiscsak megszabott mindent. Nem tudok beszélgetni, érdekelne mást, amit gondolok, csakhogy mással nem osztom meg.

Teveled, teveled, teveled,
akinek sose jött leveled,
kinek a földszint is emelet,
de így is, örökre teveled!

Ezt akkor csak úgy mondtam, de nem nevtünk. Kérdezted, miért nem írok verset soha már. „Hál’ istennek nem fáj semmi annyira” – feleltem. De írjak, unszoltál. Jó. És már mondtam is, és te tudtad, mire célzok: lépcsőt mászni, járni is nehéz, nem kapsz elég levegőt, a postás is csak nekem hoz mindenféle meghívást, felkérést, üzenetet, de nekem akkor is csak úgy van életem, boldogságom, hogyha veled lehetek.

Éjjel a régi leveleidet olvastam, s olyan különös, heves boldogság társult nyomorult magányomhoz. Beszéltél hozzám, olyat is, hogy mi mutatjuk meg, hogy van a síron túl is kettőnk szerelme, hogy lesz, hogy lehet. Van. [...]

Halogatom, pedig meg kell tennem. Tudom, hogy megnyúz, de akkor is. Leírom, mi történt február 16-án.

Az év, a tavalyi, már másfajta, nem irodalmi reménytelenség jegyében telt. Eckhardt mosolygó semmitmondása, de a saját állapotod is jelezte: Antoni osztályán, míg a depressziódból, ami a Meráni-támadások után attól való féltedben előntött, hogy én nem leszek képes kiheverni, úgy tönkretették, ami még volt a szíved erejéből, hogy nem gyógyulsz meg soha. [...]

Kértelek, dolgozz, azt felelted, ha az önéletrajzi, a pályád kudarcát rögzítő cikkek megjelennek, folytatod, addig nem. Mikor a nyomda késett, reszkettél, majdnem sírtál. Miért annyira fontos – kérdeztem –, hát mi múlik azon, június-e vagy szeptember. „Nekem nincs időm – felelted. – Nem érted? Nincs időm!” Azt hiszem, tudtad, hogy már csak keveset élsz. Én nem tudtam, mert se nem merem, se nem akartam tudni. Nem csináltunk a jövőre terveket, a szilveszter olyan volt, mint máskor, Te karácsonyra új könyvespolcokat kaptál, én karkötőt, gránátpántot. Az új évben valamivel kedvezőbb volt a helyzet, mert Málnay jelentkezett, itt is jártak nálunk Sz. Erikával, megbeszélte velük a forgatókönyvet. [...] A magvetőstől tudtad, készül az 50 év termését összefoglaló novellásköteted, a Hármaskönyv is, jobb volt a kedved, Bécsbe vágytál is. Az előkészítő munkákat megcsináltam, úgy terveztük, az előadás után maradunk egy hétig. Február 16-ra minden irat megvolt, délelőtt bementem a részleteket megbeszélni a minisztériumba. Megegyeztünk, vígan haza, otthon Nyúl észreveszi, azaz észreveszed, nem rögzítették a plusz napokat, csak 3 és felet. Magad mentél a telefonhoz – bámultalak, hisz már hónapok óta csak kedves nagyszékedben ültél, s alig olvastál, csak néztél magad elé, vagy ha melléd térdeltem, simogattál, és persze beszélgettünk-beszélgettünk-beszélgettünk. Odamentél a telefonhoz, felhívtad a referens alakot: neked kevés a 3 és fél nap, egy hétig akarsz maradni. Jó, nincs akadálya. Vidám ebéd, délutáni tervezgetések, boldog, aktív, nevetős, szokatlanul harmonikus, derűs nap. 7-kor vacsora, lencsefőzelék valami vagdalt hússal – még étvágyad is volt valamelyest, pedig nagyon utáltál enni, sosem akartál, a digitalis áthatott, rossz volt tőle még a látásod is, nem csak a gyomrod. A tévében a Nem kell mindig kaviár ment, te megnézted a Híradót, én telefonáltam közben [...] Szovjet film volt, elkéstem az elejéről, Te a kis szobában a legjobb hangulatban fogadtál, s elmesélted, amit nem láttam a filmből. Hallgattunk, figyeltünk, egy negyedóra múlva kérdeztem valamit, de nem feleltél. Gondoltam, elbóbiskoltál – megessett már. Kérdeztem újra, akkor a tévé fényében láttam, a szemed nyitva, nem alszol, de akkor miért nem beszélsz? Rád szóltam megint, aztán villanyt gyújtottam. Te csak néztél, a szemed, mint a márványgolyó, valami olyan iszonyat volt benne, amihez hasonlót se láttam, iszony és valami meghatározhatatlan. Azt hittem: új trombózis, rohantam vízért, a speciálisan erre való gyógyszerért, s közben ordítottam, semmi baj, szívem, hozom az orvosságot, maradj, semmi baj. Víz, pohár, pasztilla, itattalak volna, a szád egy vonal, nem moccan, nem szólsz, nem iszol. „Szólj már, az istenért” – sikoltottam, aztán észrevettem, hogy a jobb karod lelóg, mint egy törött ág. Akkor már tudtam mindent. „Maradj, szívem, hozom az orvost!” Megpróbáltál mozdulni, de csak vergődöttél. Ne! – kértelek, s futottam a már megvetett ágyú hálóba, felhívni Eckhardtot, aki – szerencsére – azonnal (azonnal? 10 perc, s milyen hosszú 10 perc nekünk, Istenem) jött. Míg vele beszéltem, tompa puffanás. Most esett le – gondoltam, s rohantam vissza. Arccal a kályha elé borulva feküdtél hűdött jobb karodon, a földön, ott, ahol Bodri kutya meghalt, éppen ott. Meg se tudtalak moccantani, csak simogattalak, levettem a szem-

üvegedet, aztán lerohantam, tíz óra felé járt már, a kapu csukva. Kinyitottam, vissza hozzád. Le volt hunyva a szemed, az arcod összezúzva az eséstől, azt hittem, meghaltál. E. felrohant, csak egy pillantást vetett rád, azt mondta: „Szegény Tibor. Agyembólia.” A „szegény”-ből már tudtam, kész. Azt mondta, fektessünk le, míg intézkedik, ő a váladnál, én a lábadnál fogtalak, becipeltünk valahogy az ágyra. A szád egy vonal, de eszméletnednél voltál, mert felettél primitív kérdéseimre, egy szemhunyás igen, kettő nem. Mentők, diagnózis ugyanaz. E. felhívta Ambrózyt, ki az István neurológiájára, ahol már minden elő volt készítve. Infúzió – fél egykor már haza, megpróbáltál rám mosolyogni, megcsókolhattalak. Az csak utóbb derült ki, hogy még akkor éjjel vissza kellett mennie Ambrózynek, nem bírtad az infúziót, szívrohamot kaptál. Ambrózy reményt mosolygott, Eckhardt úgy gondolta, ha két hétig kibírod vesefertőzés meg tüdőgyulladás nélkül, szobán belüli limitált használatra esetleg rendbe jöhetsz. Tudtam, ha béna vagy hebegő maradsz, ha a legkisebb rendellenesség marad vissza, megöled magad – csak hallgattam. De alapjában véve tudtam: nincs tovább. Itthon hajnalig takarítottam, s elemeztem, milyen lesz, mikor megtudom, hogy meghaltál. Csak tíz nap múlva haltál meg ténylegesen is, addig reggel héttől naponta kétszer ott ültem melletted négy-öt órát délelőtt is, délután is, épp csak ebédelni jártam haza. Volt, hogy tudtam, hogy tudod, ki vagyok, de többnyire nem tudtad, a feleleteidből tudtam, hisz a balodat tudtad használni. „Mutasd meg Agyigót” – kértelek, de nem tudtad, ki az, volt hát állandó mozgásod, tíz másodpercenként az órát nézted, vagy felemelted, mint egy oktató, a mutatóujjadat. Nem szenvedtél, vagy nem tudtad érzékelteni. Többnyire aludtál. Étettek, kanálkával, utáltad, de megetted. Volt, hogy csak néztél, mérhetetlen szeretettel, volt, hogy mosolyogtál, egyszer váratlanul ki akartál mászni, elindulni, s akkor torz artikulációval azt mondtad: „Ez olyan méltatlan itt, én haza akarok menni.” Akkor bedesz-káztak. De a szavad ilyesmi volt: E oa éaa é én aa vao ei. Játszottunk mi ilyesmit, azért értettelek.

Pénteken, 26-án haltál meg, előtte, csütörtökön kettesben maradtunk, rémes, együgyű munkásfiatalok voltak melletted, ágyadra könyököltek, úgy bámultak. Akkor már semmi reményem nem volt. Nyálkaszívó, oxigénpalack, egyre hanyatló vérnyomásod jelzett. Tudtam, mi lesz, levágtam egy tincset a hajadból, tudtam, elmész, azt is, ha megmaradnál, nem te volnál, csak megalázott torzképed, járókában, magatehetetlen roncsként – nem vállalnád, csak én vállalnám a rothadó csonkodat is, de nem ebben állapotunk meg. Akkor csak letérdeltem a köre, az ágyad előtt, agyoninjekciózott, nyomorult kezre hajtottam a fejemet, csókoltam a kezedet, és zokogtam. Azt hittem, nem veszed észre, de észrevetted. „Ne, ne, ne!” – mondtad világos artikulációval, ijedten, aztán az ép kezeddal megsimogattál, megpróbáltad a fejemet magadhoz húzni. Rád hajoltam, megcsókoláltál merev szájjal, és olyan elmondhatatlan, édes gyöngédség sugárzott a szemedből, hogy azt hittem, ott pusztulok el. Néztük egymást, búcsúztunk. Szerettelek, kis Agyigó, ezt mondta a pillantásod, a legjobban a világon, úgy szerettelek, te voltál az élet, az egyetlen, ami sikerült. Szerettelek – feleltem, ömlött a könnyem –, és mindig foglak, örökké, és esküszöm, hogy kiharcolom az igazságodat. És csak sírtam és sírtam, és aztán hirtelen elvesztél, megint odalett az öntudatod. Már tüdőgyulladásod volt, lenyomták a lázadat, de másnap láttam, csíkokban jön, mállik le a bőröd: felfekvés. Kenték pucér, nyomorult, eszméletlen testedet és sebeidet valami ecsettel. Ebéd után ott voltam ismét fél hatig (26-án), akkor csak aludtál szüntelenül, s nem vetted észre, mikor hullafáradtan felálltam: hazamegyek. Aludtál, langyos és cseppet verejtékes,

inkább harmatos volt az arcod a csókom alatt. Nem volt kín az arcodon, olyan voltál, mint otthon, amikor csöndben és mélyen alszol. Péntek volt, nehezen kaptam taxit, haza, itthon egyenest a kádba. Épp felvettem a köntösömet, mikor megszólalt a telefon. Felvettem: „Ambrózy.” Annyit feleltem: „Mikor?” „Most.” „Szenvedett?” „Nem. Tíz perc alatt elment. Hirtelen szívödéma lépett fel, s megölte.” „Köszönöm.” Leültem az ágy szélére, megpróbáltam megérteni, de azóta sem értem. Azóta sem értem. De azt tudom, hogy akkor meghaltam én is. [...] Most itt vagyok, tökéletesen egyedül.

Mostanig összeállítottam a „hagyatékokodat”. Mióta elmentél, csak azt csináltam, emberfeletten gyilkos, nehéz, boldogító volt. Mintha a tied lettem volna közben, s ugyanakkor totál víviszekció. Talán sikerült, nem tudom. Tulajdonképpen semmit se tudok nélkülüled. [...] Míg a dolgaidat szelektáltam, csoportosítottam, furá volt átélnem, hogy tulajdonképpen mindig mindent tudtál. Tündökletesen tehetséges voltál, szívem, tündökletesen okos, művelt, zseniális, hát hogyne lettél volna olyan érzékeny, ideges, később kétségbeesett. Persze, legalább nekem meg kellett volna mutatnod az anyagot, legalább nekem. Ha én tudom, mit rejtegetsz, nem tudom, hogyan és mit teszek, talán semmit, de több, kevesebb, forróbb biztatást kaptál volna tőlem. Nyúl, drága Nyúl, gyere haza! Olvassuk újra együtt el. A tenyeremben van a kis életed, tiszta szíved, igazán makulátlan jellemed. Szeretlek, szerelmem. Nem nagyon szellemes párbeszéd ez – de szeretlek.

Ma jún. 16-a. Reggel 9-kor megjelent Dániel, és elvitte a szmokingodat meg a lakkcipődet. Mikor átadtam, még egyszer megnéztem. Hányszor volt rajtad? Talán húsz alkalommal, többször, mint húsz estén nem voltunk mi black tie híva a nagykövetekhez. Egyszerre láttalak. Állsz, szőke hajad fénylik, ragyog a szemed is, érzékeltethetetlenül elegáns vagy – most igazán, igazán „lord”. S melletted, mint mindig, én, Agyi, nagyvestélyiben, a kézelőgombod briliáns, tőlem kaptad egy karácsonykor. Szép két ember voltunk, nagyon sokáig, Nyunyi. Karonfogva néztünk a tükörbe, és mosolyogtunk. A vacsorán is egymást lestük, én mindig a követ, Te meg a követné mellett. [...] Elvitted a nagyköveti vacsorákat, az érdeklődést, a vágyat, hogy nagyon szépen felöltözzem, hogy különlegesen szép legyek. Nem akarok én már semmit, csak Téged a helyedre tenni és Rád várni. Gyakorlatilag ma négy hónapja vesztettelek el. Százhusz nap. De azért várlak, beszélgetek Veled, látod. Tulajdonképpen a munkán kívül csak ez van: a Veled való beszélgetés. [...]

Olyan illogikus minden. Nekem az életben semmi se sikerült: nem lett házam, magamhoz méltó létformám, sose volt elég időm, folyton a nyilvánosság előtt kellett élnem, amit gyűlölök, nem volt nekem más eredményem, csak amit nem is reméltem: a halálos szerelem, a beteljesült boldogság, a Veled való egyesülés. Miért nem tudom elfogadni, hogy vége? Miért nem tudok megnyugodni? Miért az egyetlen, amit értek, a hajtincs, amit levágtam, a fényképed, amelyen rám mosolyogsz. Ó, mennyire szeretlek, mennyire, mennyire, mennyire! Üzenj, szólj, jelezz valamiképpen, üzenj, szívem, éreztesd, amit várok. Még mindig hasztalan minden közeledés hozzám, még mindig egy sivatag közepén üvöltök az elpusztult párom után. [...]

Ó, ha szólhatnál, ha Veled beszélhetném meg, ami van, jót-rosszat, elpusztulok ekora magányban. A te gyöngye kezéd, amelynek két kilót nem volt szabad emelnie, hogy összetartott körülöttem mindent. Mindenki fordítva hitte: én állok, mint a szirt, erős vagyok, bátor. Persze. Csak éppen ott álltál kitárt karral mögöttem, és sosem eresztetted le a karodat. Nyúl, segíts, nem bírom már. Ma egyáltalán nem bírom.

Jún. 17.

Ma olyan esztelen vágy fogott el, hogy reggel 9-kor kirohantam a temetőbe. [...] Szeretlek, drágám, édesem. Szeretlek. Most olyan teli vagyok veled, ömlik a könnyem. [...] Csak tépem magam a magányban. Ha elkészülök a Te munkáddal, ha sínen leszel, ha befejezem a Béla-darabot, szabad leszek, drágám. Akkor szabad. Nem írom meg a Maecenas-darabot, nem írom meg a Creusát, a Csokonait, a Kazinczyt, nem írok én már alighanem semmit. Éltem én, amennyit éltem, annak elégnek kell lennie, mert nem lehet folytatása. 64 évig éltem. 70 éves Agyigó? 80 éves? Kabarétréfa. Elég volt. Agyigó már március óta ott fekszik melletted a sírban, s ha elvégezte, ami a feladata, minek szenvedjen feleslegesen Szabó Magda.

Jún. 19.

Ölmos, tanácstalan keserűséggel ébredtem. Dolgozom Rajtad, aztán kimegyek a temetőbe. Miért nem üzensz? Vagy csakugyan alszol odalenn? Nincs semmi tovább? Sose látlak már? Nem is érezhetlek többé? De hiszen akkor jobb lett volna, ha sose születtem meg. Muszáj, hogy üzenj, Agyigód beleőrül abba, hogy nem vagy már vele. Nyúl! Nyúl!

Most jöttem meg a sírod mellől. [...] Sz. megint verset írt hozzám, s kis balatoni házába invitál. Mennyire nevetnének ketten ezen, így csak dühöngök. Hanyadik ez már, mióta elmentél Agyigódtól? A negyedik ajánlkozás? Isten verje meg, hát nem vagyok elég nyomorult így is?

Szívem, olyan boldogítóan bölcs, csillogó, művelt, nagyszerű vagy: a tanulmányok miatt írom most ezt. Furcsa munka: mintha a szellemeddel szerelmeskedném naponta órákon át, míg olvasom az érvelésedet, az esszéket. Mennyire, milyen nyomorult tehetetlenül szeretlek!

21.

Jó reggelt, drágám! Mielőtt elalszom, átnyúlok, megcsókolom a párnádat, s ugyanígy ébredéskor. De a tudat: nem láthatlak, nem felelsz, kísér egész nap, csodálkozom, hogy tudok bármit is csinálni. Egész nap önmagamra csodálkozom. [...]

Gyere haza! Tudod, hogy néha gyűlöllek? Tudod? Amiért itt tudtál hagyni. Amiért nem segítesz, amiért nem küzdöttél igazán, amiért gyerekkorod óta meg akartál szökni az életből, és én se voltam elég ahhoz, hogy jobban kapaszkodj, amiért a psoriasisom járt az eszed, attól kaptál idegrohamot, a láthatatlan vacak semmi pettyektől, és emiatt nem dolgoztál, csak törted a fejedet, másnap lesz-e új pötty rajtad – ne hallgass rám, szeretlek, jaj, csak azért ordítózom, mert olyan tehetetlen vagyok, olyan nyomorult árva. Árva vagyok, elhagytál. Jó az neked, ha így sírok?

Éjfél, szerelmem. Idáig a saját Debrecenből, Szigligetről, Szegedről, innen-onnan Neked írt saját leveleimet olvastam, s furcsa módon most nyugodt vagyok, majdnem boldog. Én most valahol vagyok, ahol Te nem, de írok, mindent megírok, mert ha nem is látlak, a levél összeköt Veled. Minden rögzült ezekben az évtizedeken át összegyűlt levelekben, a neveink, a múltunk, a boldogságunk, a szerelmünk, távolléteink, találkozásaink – hiszem, hogy felelni fogsz az én örült levelemre: „Nyuszipostásnak, Túlvilág.” Hiszem, hogy vagy. Hiszem, hogy nem hagytál el. Hiszem, hogy szeretsz, hogy védel, segítesz, hogy akarod, hogy szóljak helyetted. Hiszem, hogy így is lehet szerelmesnek lenni, hiszem, hogy én és csak én voltam neked minden, hiszem, hogy minden betegség – lelki-testi nyomorúságod – ellenére is igaz volt, amit mondtál: hogy én voltam az egyetlen az életedben, ami tökéletesen sikerült, életed egyetlen, igazi diadala, sikere.

Olyan halálosan boldogok voltunk ketten, olyan halálosan szerelmesek, miért ne tartana most is. Itt légy velem mindig, Nyúl. Én most „Szigligeten” vagyok, holnap Gárdonyba utazom, várj vissza, szeretlek. Most lefekszem, ma ágyat húztam, a lila huzattal, amit úgy szeretsz. Jó éjszakát, szívem. Aludjunk. Csókolj meg! Olyan kimondhatatlanul várom, hogy valami titokzatos formában válaszolsz nekem.

Most reggel van, mindjárt indulok, fájó gyomorral. Lehet, hogy van valami bajom azzal is, nem csak a szívemmel? Mert, tudod, ezek az utolsó évek – évek? Olvasom a levelekből, miben éltünk, mióta ismerjük egymást, miféle kultúrpolitikai viharban, Te pláne, előzőleg, a katonaság miatt reális életveszélyben is, miért ne lehetne a gyomromnak baja, miért ne marhatott volna ki a sav, isten tudja. A fejem nehéz, a szívem is. Felelsz nekem? Nyuszipostás, Túlvilág, ez, amiben élek, ez a „Szigliget” nem valami vidám üdülő. És várom a leveledet, a hírt, és az se baj, ha olyan formában, amelyben, akár-milyenben, csak igazold, hogy tudod, mit vállaltam, míg öngyilkosság helyett az életművedet állítom össze, az igazságodat verekedem ki. Csak jelezz, hogy tudod, hogy örülsz. Tudsz-e örülni, marhaság. Ha úgy szerettél, ahogy írtad a leveleidben, sírsz miattam a Túlvilágon. Isten veled, szerelmem, beveszek valami gyógyszert, s legjobb meggyőződésem ellenére elutazom. Várj rám, Gárdonyban várj.

[...] Felelj, hol keresselek? Azt, aki vagy, a szerelmedet, a hűségedet, a tudatot, hogy vagy, hogy mindig mellettem állsz, hogy több és jobb vagy, mint a szüleim, a halál tor-kában is biztonság. Ülök a székedben, Gárdonyban tegnap éppolyan iszonyú zivatar kapott el, mint egyszer Luganóban. Emlékszel? Kézen fogva rohantunk dombnak fel, még a bőrünk is csupa víz volt, másnapra a nadrágod szára, mint a kályhacső, felém nyújtottad: „Gyógyítsd meg!” Vasalót kértem a panzióban, kivasaltam, meggyógyult. Úgy neveltünk, míg rohantunk. Te, mindennek megvan a párhuzamos társa a múltban, a tegnapi viharok is, csak tegnap Annával rohantam. És megtaláltam a házat is ott, a Rezeda utcán, amit megvennének nekünk, ha élnél. Szerelmem, szerelmem, miért nem válaszolsz? Nem látsz, ahogy itt ülök? Lehetetlen, nem ezt ígérted. Megint leesett egy repülőgép, csaknem mindenki halott – így volt megbeszélve, hát megőrültél, hogy elmentél mellőlem?

[...] Jaj, szívem, de borzasztó így egyedül. Ha hallanám, mint 1948. június 5-e óta mindennap, ahogy lefeküdni készülsz, motozol, hozod a papucsodat, fogat mosol. Micsoda értelmetlen lett az ágy, a lét, minden. Beszélj! Szólj hozzám! Akármelyik leve-lünkbe nézek bele, ami az életünket rögzíti, már dől a könnyem: annyira, de annyira szeretted engem! Olyan észvesztően, olyan bolondul, olyan elveszetten, hogy csak kóboroltál, ha nem voltam Pesten. Szeretlek most is ugyanúgy, mint akkor, csak veszedel-mesebben, mert nem akarok meggyógyulni a fájdalmas hiányérzettől. Érzed, ugye, nem menekülök. Se semmibe, se senkihez. Teljék be rajtam, amit írtál: az a Trisztán–Izolda-szerelem. Jó. Nem így akartam, de legyen így. Nem adlak a sírnak. Enyém vagy, az maradsz örökké! Csak egy kicsit felelj, legalább álomban. Ne vess, szívem, gyönyörű kék szemekkel, mondd Snupinak, Gagónak, Pigletnek, Agyikának, kaparjon, nyüszítsen, támadj fel! Jaj, bele lehet ebbe halni!

Az egyik most megtalált írásodban ezt a mondatot találtam: „Csak egy halottnak lehet igazán levelet írni.” Honnan tudtad előre? Küldj aludni, Nyúl. Örült vagyok, hogy így kínozom magam. De így Veled foglalkozom, és kényszerítelek, hogy válaszolj. Ne félj, fogom tudni, mikor és mivel felelsz.

Jún. 25.

Nem volna szabad ezt tennem, de mikor ez az egyedüli, ami azt a képzetet kelti: kapcsolatban vagyok Veled. Valamit aludtam is, nem sokat, fáradt voltam. A jelet keresem gondolatban, s közben eszembe jut, ember formájú túlvilágot képzelhetek el tudat alatt, égi ablakot, ahol nézel, aggódsz. De hiszen akkor a halottak csak olyanok, mint a dajkák? Órangyalok? Attól fogva csak az élőkre vigyáznak? És ha én meghalok, s volna másom, mint Arthur, aki fontos, akkor arra, illetve Arthura vigyáznék? Jaj, Istenem, elviselhetetlen a saját logikám, amivel önmagamat cáfolom: van abban valami megalázó, hogy nem merek szembenézni azzal, hogy megszűntél, hogy csak emlék vagy, hogy soha többé nem leszel se nekem, se másnak, sehogy, sehol. Nyúl, ez a mélypont, ez a pillanat, ilyen iszonyú sose volt még. Elég, ha én értem. E felismerés percében még valami más is eldőlt, el kellett dőlnie. De a hagyatékot elintézem, arra rátettem azt a valamit, ami még eleven bennem. De aztán kész. Aztán ne várjon tőlem senki semmit. Elég volt mindenkől, a könyvből, a reményből, a transzcendentális tébolyból. Nem kell nekem már semmi, önmagam legkevésbé.

[...] A leveleidet olvastam újra, kicsap a szerelem, eléget. Öreg vagyok, mi ez a lobogás, még mindig? Mi ez a vágy? Nem azt akarom, hogy ölelj, mint Móhn szigetén vagy Rhodoszban, nem ezt, a másfajta ölelést, míg kézen fogva aludtunk. Nyúl, az ötödik férfi érzékelteti velem, hogy „hajlandóságomra kíváncsi”. Veled kellene mulatni ezen, de hogy mulassak? [...] Szeretlek, szívem, és a Te feleséged vagyok ma is, e pillanatban, a pizsamád a megvetett ágyadban, megcsókolom a kispárnádat. Szeress, Nyúl, érzem, hogy mégis vagy, hogy őrjöngsz amiatt, hogy szenved a Te Agyigód. Megyek feküdni, éjfél, a mi óránk. Grant's Liebchen auch? Nem, szívem, dehogy. Ma a hatvanban befejezett naplódat olvastam, s tűnődtem, miért nem írtál soha többé? Hisz akkor kezdődött minden, minden előremutató, mindannak ellenére, ahogy meg akartak ölni mindketőtök, mégis mentünk, csigamód, előre. És jöttek az utazások, jött a pénz, megszűnt a nyomor, miért nem írtál tovább. És miért tüntetted el (elégetted?) az 56-os naplódat? Hogy a háborús hiányzik, értem, fronton vagy kaszárnyában nem írhattál. Az 56-os olyat tartalmazott, amit nem mertél megtartani a Balázs letartóztatása után?

Mondd, hogy szép vagyok. Mondd, hogy szereted a hálóingemet. Mondj valamit, küldj aludni. Szeretlek, egyre jobban.

Nem értem, olyan vagyok, mint a mosolygó dermedés. Mit akarnak a férfiak? Halott vagyok, egy halott felesége. De a felesége ma is!

[...] Édesem, drágám, de egyedül hagytál! Látszólag mindenki itt ugrál: visznek nyaralni, utazni, ebédre hívnak. Hol vagy Te, a testem, a lelkem fele, a fiam, az apám, a szeretóm, a barátom? Hol vagy, egyetlen mindenségem? Felelj, üzenj nekem!

Jún. 27.

E percben mindent teljesen feleslegesnek, értelmetlennek, ostobának érzek, e sorok included. Csalás és csalódás és értelmetlen áldozatok sorozata az élet. Anyunak volt igaza: a boldogság az iszony áramszünete. Mit firkálok itt, gőgös magányomban? Kinek? Minek? Miért a Tátra, miért bármi? Olyan elég volt, olyan elég!

Ez is ma. Lehetetlen, tolakodó telefonok. Nem fog ez menni. Semmi jövőm. A tv-újságban – hogy örülnél – Szent István-i műsor a Régimódi. Most üljek itt, és nézzem a képernyőt, egyedül? Hányan fognak hívni, de nem megyek. És még engem irigyelnek, nyomorultat. Engem.

És Te, aki meghaltál? Mindig akartad, legboldogabb időnkben is felmerült, a gyerekkorod óta mindig: kilépni a világból. De én öröme születtem, melletted tanultam meg sírni és virrasztani.

Minek írok én? Semmi értelme. A kutyák, a macska, mit gondolsz, miért volt olyan fontos?

Nincs haláltudatuk, csak szerettek és viháncoltak, mint Snupi kutya. Én is állatnak születtem, csak egy állat olyan gyanútlan és védtelen, amilyen voltam s amilyen ártatlan is.

[...] Szeress, nem bírok szeretet, nem akármilyen, a tied nélkül élni. Felelj valahogy! Hát nem látod, hogy ahelyett, hogy jobb lenne, egyre rosszabb? Hiszen ez az elején korlátok közé szorított szenvedély volt. Nem szedek idegcsillapítót, csak altatót, de nem vagyok én ideges. Bár volnék. Olyan vagyok, mint a sír, mint a lenyilazott augsburgi, aki fölött még mozog a föld, mert még egy kicsit kínlódni kell a végleges halálig.

Látod, ha nem Veled kapcsolatos, dolgozni se tudok. És unok minden könyvet. Csak írni jó. Az se jó. Nem tudom. Segíts!

[...] Szeretlek, csak mondom egyre. Négy hónapja haltál meg, 120 napot éltem nélküled. Mennyit kell még? Csak a remélt sikered kihívása tart életben, mindig rosszabb és rosszabb, ami van. Ugye neked is, hiányzik Agyi, és nem érted, hogy folyton csak sír. Nem ez vagyok én, nem ilyen voltam én. Akármí volt a külső életben, mi voltunk azok, akik 33 év múltán, a harmincnyolcadikban is egymásnak vetett háttal, egy ágyban aludtak, s ha a szíved miatt fordulnod kellett, akkor is a kezemet fogtad, úgy aludtunk. Nyúl, gyere vissza!

Te! Ha én valaha vétettem volna ellened, ha megláttam volna kívüled egy férfit, ha megcsaltalak volna valaha, ha nem tettem volna ki a lelkemet érted, ha nem úgy ápoltalak, segítlek, vezetlek, támogatlak, ahogy tettem, beleőszülnék. Milyen jó, hogy úgy tudok gondolni rád: ember nem tehetett többet érted. És még nincs vége. [...]

28.

Jó reggelt, drágám. Esett, de kiderült. Az éjjel veled álmodtam, nagy, néma szemmel néztél rám, egy szót se szóltál, csak néztél. Mit üzentél, mit nem tudtál kimondani? Jót? Rosszat? Semmi mást, mint hogy csak menjek, ott leszel? [...]

Úgy írtad a leveledben, fiatal házaskorunkban: te bennem, én benned, örökre. Akkor készülj, indulunk. Viszlek a szívemben. [...]

Ma 29.

Nyúl, átaludtam az éjszakát, és nem álmodtam, csak aludtam-aludtam, s míg fel nem ébredtem, 7-kor, majdnem 8 óra abszolút alvás után, nem tudtam magamról, nem szenvedtem, nem néztem az órámat. Ma a Tátra, de nem tudom, mi hogy hat rám, szépség és magány, az az örök rettegés attól, hogy a tudat felsír, hiába fedik a hegyek a tényeket. Csak ha jelzel. De itt mivel tudsz? A szépséggel? Zavart vagyok, mert annyira jó és szép is. De Te, Te, Te! Hol vagy, szerelmem, édesem? Mögöttem, csak nem látlak? Akarom, hogy még jobban érezzek. Szólj hozzám!

[...] Ma a kocsiban a tömény szépség láttán arra gondoltam: soha nem lehetek teljesen őszinte, soha nem kaphatok semmit már; csak Te tudtad a titkot, sose kérdezhetek, mert mindenki idegen hullámhossz, csak Te értettél, és tanácsot is Te adhattál egyedül, és leszek élőhalott, és minek ez a sok szépség köröttem, minek.

[...] Olyan tündérszép a Szepesség, és láttam a Fehér Asszonyt, láttam a kalickát is, amit Jókaitól ismerünk. Hogy bámultál volna, gyönyörű szemeddel! Olyan szép a világ. Mindig látlak, Nyúl. Kettős látással. Imádkoztam ma, itt, Szent Erzsébet templomában, Kassán. Hogy érd el a sikert, amit megpróbálok előkészíteni, és érd el, érd el, érd el. Magamnak erőt kértem, miattad. Holnap hazamegyünk – ha maradhatnék a Tátrában, visszatérne az álmom. Te, Nyúl, ide kellett volna jönnünk. Nem támadnál mégis fel? Úgy bámultam ezekben az álomszerűen gazdag, méltóságos templomokban minden feltámadást! [...]

Judit mindig egy dalt énekelt, én meg rád gondoltam.

Hét magános héten,
hét magános nap,
hét magános órán
csak téged vártalak.
Hétszázhetvenhétszer
kimondtam a neved,
reggel, délben, este
emlegettelek.
Drágám, vágyom utánad,
brühühühühű,
és megöl a bánat,
te gyönyörű.

Nyúl, olyan hülye dal, és látod! Mindig várlak én is. Nem tudom, mi lesz. Szép a világ, könnyebb otthonalantul, olyan helyen, ahol nem voltunk együtt. De Salgótarjánban megláttam a hotelszobát a Radnóti-szobor felett, amiben együtt laktunk, és akkor már csak sírtam. Itthon vagyok, gyere, feküdjünk. Szeretlek. [...]

Te, Nyúl! Esküszöm az élő Istenre, hogy nem volt annyi feljegyzés a Kner-könyvben, mint amit ma találtam. Szívem, itt jártál, míg én a Felvidéken? Olyan szellemírás. Esküszöm, nem volt benne! Esküszöm. A vázlatot törölted. Itt jártál mégis?

Jaj, hogy szeretlek! Hogy szeretlek!

Hát így hagyod Agyigódat, egyetlen jel, üzenet, minden nélkül? Micsoda nap! Agancs még eddig sehol, reggel óta semmit se teszek, várok, a halálon gondolkozom. Se dolgozni nem tudok – semmit. Milyen férjem vagy, hogy elfelejtesz? Könnyű a halottnak, de könnyű Neked. Szenvedni csak nekem kell. Mit kezdjek önmagammal, akit az élet kivetett? Mondjam, de jó, kedden Darvasinál vacsorálok? Mondjam, de jó, pénteken Mitterand-nal beszélgetek? Mondjam, de jó, ma is adott Isten vajjas pirítóst ebédre, és reggeliztem is? Kinyílt a leanderünk, akit úgy szeretted, s újra hajt az életfa, csakhogy nem hiszek neki. Rettenetesen érzem magam ebben a létben. Rettenetesen! Még mindig 3-a.

Hatodika. Ó, az Isten verje meg, az Isten verje meg az egész életet! Itt ülök, és zokogok, mert írt a közjegyző, és minden tárgyalás nélkül én örököltem mindenedet, és ebbe miért nem halok bele tüstént, mikor úgyis olyan elképesztően rossz állapotban vagyok. Nyúl, édesem, ilyenkor olyan halott vagy, nincs már semmid, se lakásod, se svájci picu-

lád, se semmid, csak a sírod, ha hazajönnél, még lelnél ruhát, fehéreneműt, nem bírok megválni tőlük, de Te már nem vagy jogilag. Nem tudom folytatni. Agancs itt volt napokig, nem írhattam, de a lelkem mindig nálad volt, és R. Zsuzsa rábeszél arra, hogy fogadjam el az ajánlkozók segítségét, kíséretét, de én hozzád vagyok kötvé, testem-lelkem. Szívem, mindenem, miért hagytad itt Agyigódat, mikor olyan boldogok voltunk ketten. Beteg voltál, bántottak, Agyigó karja közt elmúlt, elfeledted, és Agyi is, minden baját. Hát miért vert meg az Isten azzal, hogy elvesztettelek, miért köztársasági elnökkel kell találkoznom, kiállításra mennem, létezmem, mintha élnék, pedig nem is élek, s ezt a nélküled való vergődést nem bírom már. Írni se látok, ömlik a könnyem, adj egy gramm vigasztalást, csak egy jelet, ne ilyet, mint ma, egy végzést arról, hogy még gazdagabb lettem, valami emberit. Nyúl, hát sose láthatlak én már? Sose? Hogy bírod megállni ott, ahol vagy, hogy engeded így sírni Agyigót? Ennél a kórház is százszor jobb volt, ezerszer, pedig rohadt önző vagyok, de megfoghattalak, megcsókolhattalak, te is, a béna száddal.

Nem fog ez menni, szívem. Most már nyugodtabb vagyok, nem is sírok. Tárgyilagosan közlöm: nem fog menni. Nem kell még bevenni se valamit. Én nem tudok élni nélküled. Én csak veled és benned élek még ma is, és egyetlen természetes helyem a sírod, ahol az a valami válik földdé, amit a karomban tartottam, amit csókoltam, becéztem. Bomlik, de ott, az én jövődöbeli síromban. Mit írjak ma? Halálosan szeretlek, halálosan szomorú vagyok. Most, hogy a naplód végére értem, s megtaláltam megrázó vésztoi írásodat, a kis spirál naplót, amelyben olyan kétségbeesetten sírod el, magad maradtál, elvesztetted Meimeit, aki nem felel neked, és most mit kezdj magaddal, az életeddel, amit neki és a művészetnek tartogattál, annyira megértettelek, mintha Te volnék, és veled és miattad is sírtam. Csakhogy két év alig telt, megtaláltál engem, és már azon az első karácsonyon a Meimei keresztje mellé tetted az én Nikémet, s lassan belém olvadt a múltad és első szerelmed. De én hogyan folytassam, nem mondanád meg? Hol találalak meg Téged újra? Ki folytathat Téged – pótlásról nem is beszélek. Nem vállalom érintést sem, nemhogy testi kapcsolatot, s kinek tudnám odaadni kívüled a szellemi lényemet? Velem mi lesz, erre nem gondoltál? Kisétáltál a létből, s ezzel kész? Éljek, ahogy tudok? Most menjek ebédelni? Mit tettel velem, legdrágább kincsem, mindenem, hogy lehattél ennyire kegyetlen? Nem tudom vállalni az életet, most már bizonyos, hogy nem. Szerelmes vagyok egy halottba, aki nem válaszol. Nyúl, annyira szerettél! Annyira becézted! Olyan voltál, mint senki, imádtál. Egy csecsemő lett belőlem, akit a hóra dobtak a pólýából. Nem kell más vigasza. Te gyere vissza! Tégy csodát! Jaj, Istenem, megbolondulok. [...]

Vajon miért kell ennyire szenvednem? Sem apám, sem anyám elvesztésekor nem voltam egyedül: ringattál. Te kellenél, hogy elfogadtasd velem a halált. Mégis elpusztulok, meglátod. Nem lehet bírni. Nem bírom.

6-a, 6 óra

Most ezért külön gyűlölöm magam: bevettem két idegcsillapítót, s ismét állok a lábamon. Megvetem magam a gyávaaságomért. Agyi, nem mersz szenvedni? Menekülsz? De hiszen muszáj, védekezem. Míg az életműved nem áll, szívem, addig nincs pihenés, nincs pardon. Élj, Gagó, élj. Árván, Nyúl nélkül, nyomorultan, de élj. Papnő vagy, egyszemélyes oltárőrző. Aztán szabad lehetsz, bár rettentően kételkedem a túlvilágban. Ha volna, itt lennél. Ha volna, nem hagynád Agyigódat. [...]

Egyszer, még szerelmünk kezdetén, mikor két hétig nem találkoztunk, nem is beszéltünk, és felhívtál váratlanul, rosszul lettem, vízzé lett a térdem. Szeretlek holtan is. Megyek értelmetlen ágyamba, megyek azzal, hogy elalváskor Téged látlak, s ébredéskor belém hasít: nem vagy. De vagy. Kell, hogy legyél, hogy nagyon legyél, valami más formában. Nem gyökér, virág. A szellemed, a lelked. De ugye visszajössz, fogom érezni, mint Arany olykor Petőfit? Ó, minden boldogság veled ment, de mindegy, csak azt is tudd, hogy kivereksem az igazságodat. Látod, a filmet se hitted. Minden menni fog, és nem tévedtél. Nem tévedtél, szerelmem, döbbenetesen tehetséges voltál, elképesztően az, és azért kaptál mindig mindent vissza, mert annyira új volt és szokatlan, mint Bartók. Nem tévedtél se te, se más. Isten megcsókolta gyönyörű homlokodat. Szeress, lélek, maradj mellettem, mindenem, abban a formában, ahogy tudsz, ahogy lehet. Írjam, hogy szeretlek? De hiszen te vagy az életem, én halottabb vagyok nálad. Nekem nem ír Nyúl levelet.

Te, engedelmeskedem mindenben. Mindennap elintézem a postát, a cuttingokat beragasztom. Rend van, mindent a helyére teszek. Szeretlek, szerelmem, küldj feküdni, ez a mi óránk, pontosan éjfél. Ma, mikor a közjegyző írt, azt hittem, elpusztulok. Ugye adsz jelet Agyigódnak? Mindenki zavar, csak te nem. Szeress, szerelmem, csak egy cseppet érezzem. Mennyire kell most a Mi kis városunk. Szívem, szerelmem, mindenem, egy napot újra együtt. Melyik legyen? Möhn szigetén, amikor kihalásszuk a kaliforniai táblát a tengerből, és a tengeri szél fúj be az ablakon meztelen testünkre, míg ölelsz? Vagy csak egy hétköznap legyen, morgással, Bobi is él, kapar, köröz, pirul a toast, fő a tea, meghajlok, bon jour, nyuszi, nyuli, mink vagyunk a két nyulak, megjön mantuai, felhozom a postát, brizárd nap, de miattad legyen az, és aztán sétáljunk a pasaréti templomig, és teázunk, és beszélgetünk „érdekes dolgokról”, és vacsora és mosogatás és az ágy és a nighthussika és indul a hajó és mondd: csupa illat a hajad, és mondd, karcú vagy, mint egy fiú, és csókolj, és fogd a kezemet, dicsérd meg a hálóingemet, aztán vedd le, aztán gyere, aztán Frigyes és bizi és bérlő és üdvösség és alvás. Bizi! A két gödröcske volt fiatal arcodon, annak hívtam, ott aludtak a bérlők, a szemed kék pillangói. Küldj már aludni. Szeretlek halálig.

8-a.

Beszélgetünk, szívem. Ma, ha láttál, Te is sírtál. Lassanként végére jutok a könyvrendezésnek – muszáj elhívnom az asztalost. A Te szekrényedhez másztam fel, a felsőhöz, ahogy a cipőidet megláttam, eleredt a könnyem. A lakkpapucs, amit nem is láttál! Az úti papucs, amit úgy szeretted! A ronda német szövet és a magyar, a bársonycipőd, ami mindig a délszak, Kairó, Rhodosz, Amalfi, a többi cipőd, a bugyuta-huligán, a prágai. Álltam a széken, sírtam. Aztán végre rákényszerítettem magam, hogy levegyem a halálozód ruháját, amiben az embólia ért. Belenyúltam a zsebedbe. Az utolsó, 82-es naptár, a januári könyveléssel. A csekkszámlead száma, az autóbuszbréted és valami tömeg színház-, villamosjegy, de ami miatt sírógörcsöt kaptam, az az 56 mindenféle pénznemben levő picula volt. Istenem, gondoltam – az örökségem. 56 picula meg a tegnapi végzés, meg a reménytelen felismerés: soha nem lehetek boldogabbé. Soha, Nyúl. A boldogság Te voltál, több, mint az anyám-apám, pedig Te tudod, mit mondok ezzel. De Te a testem és a lelkem voltál, és kész. Nincs menekülés semmibe, meghaltam, és a halálban is halálosan szeretlek. Nem kell más, nem lehet más, nincs az életemnek folytatása. Tudod, kicsim, utánad nem lehet valamibe menekülni, csak hozzád lehetett. Ma kapkodva ettem valamit, vacsorára, tudod, hogy a délelőtti jelenet miatt nem ebédeltem.

Belevágtam a kezembe, a kenyérvágó késsel, és felsikoltottam: „Apjám, segíts!” Aztán belém fagyott a szó. Még mindig téged hívlak. Örökké!

Azt mondtad egyszer, én voltam az életedben, ami sikerült, ami tökéletes volt, ami eredmény, ami miatt megbocsátod, amit meg kell az életedben bocsátanod. Azt is mondtad, soha olyan jelentős embert nem ismertél, mint engem, azt is, olyan szexuálisan őrzítőt sem, és amikor eszedbe jutott, azért tudnál sírni, mert miért is szeretek egy ennyire elátkozottan peches embert ilyen kutyahűségű szerelemmel.

[...] Micsoda fordított mitológia, Euridiké menne Orfeusz után. Hol vagy? Hol keresselek? Mindenemet odaadom. Igaz, hogy mim van. A siker nevetséges, a pénz már rég nem érdekel, elélek kefiren, kenyéren, egyetlen kincsem volt, a szerelmed. Elhagytál, elvesztettelek, nyüszít, sír Snupi kutya. Tegnap Mici volt itt, ma Zsuzsa, Zsuzsával még nevettem is, Mari is írt – neveltük, hogy elkezdene jönni a kérők máris. Én szerencsétlen Penelopé, csak szövöm a terveket meg a vásznat. Ilyeneket gondol a feleséged, miközben holnap a francia köztársasági elnökkel találkozik. Hogy nem bírok megválni a ruháidtól. Nem vagyok én normális.

Szeress. Adj hírt! Vagy valahol, lenned kell, a szerelmed energiája meg kellett, hogy maradjon, s valami erőt is ad, különben felfordulnék. Nyúl, jelezz! Jelezz! Akarom, hogy felelj, a szerelmemmel kényszerítelek!

9-e

Gyönyörű, hűvös reggel. Alig tudok írni. Az udvaron építőmunkások ordítanak Fonóék előtt, én a tegnapi őrjögő sírás után egyszerűen nem tudtam elaludni, gyorsan bevettem egy harmadik altatót, az aztán leterített. Most a szememet se bírom nyitva tartani. De azért jó reggelt, szívem, hogy aludtál? „Sokat alszol?” Csak ilyenkor érzem elviselhetőnek, ami van, ha írok. Nyúl, Snupi-Gagó-Agyigó-Cinóber-Dotter-Csemege-Arányi Staffer-Micike-Cicóka-Csemege-Nyuszkó nevű feleséged, aki úgy kapta új meg új beceneveit, mint a kitüntetést, úgy döntött, valami kiküldetésen van, utálja, terhes, kínos, mert egyedül van. Tudod, mit? Duisburgban vagyok, onnan írok Neked, ott voltam nélküled egyszer néhány napig. Te meg itthon vagy, és nem felelsz, nem írsz, Snupi kutya sír. [...]

Kérlek, Nyúl, segíts. Annyira vágyom utánad, hogy megint sírnom kell. Azt hiszem, nekem kórházban volna a helyem, nem a közéletben. Vagy a sírban, melletted. De hiszen voltaképpen ott vagyok már, mert ez az élet, amelyben csak a munka van – iszonyat, milyen öngyilkos nemtörődomséggel hagytad itt minden hagyatékodat, az is iszonyú, hogy tudtad, hogy az Író és őre az utolsó írásod, az is, hogy a Vetőkártya az utolsó könyv, az is, hogy nincs időd, hogy alig van időd – irtózatosan sokat dolgozom, de ennek legalább van értelme. A magam valamikori léte megszűnt. Szeress, szívem! Adj hírt! Ez a levél, ha már így nevezem, valahogy könnyít rajtam. Ilyenkor, ha sokat írok, jobb a rossz. Emlékszel, hányszor kértelek, s Te meg is tetted, kezded rátéve a fejemre, hogy áldj meg? Hányszor engedtel útnak áldással? Te, és hányszor hívtalak rémes, félelmes pillanatokban, indulás előtt valami torz feladatnál vagy orvos előtt: „Intézd el!” „Már intézkedtem!” – feleltél, és sose lett semmi baj. Intézd el, édes szerelmem, és áldj meg, és most már kergess ki az ágyból, húzd le a paplanomat, vidd el, én meg majd tiltakozom, visítok. Ó, megint sírni kell a reggeleink emlékéitől: hiszen csókkal ébresztettél. Most meg –

[...] Szerelmem, élsz, mert életben tartom a nevedet. Mindenem, boldogságom, most becézni szeretnélek, elmondani, mi mindent csinálnék másképp, ha mindjárt megmutatod nekem a gyerekkori naplóidat. Világhírű lennél, szerelmem, világhírű, annak az anyagnak az alapján, amit nem akartál feldolgozni.

Nyúl! Én most jöttem rá, hogy született az a leveleskönyv Rodostóban. Nem lehet másképpen kibírni, csak ha írok. Elszabotálom a napot, Veled fecsegek, de nem megy másképp. Szegény Mikes Kelemen. Szegény Agyigó. Szabó Kelemen.

Mondd, hogy ott is szeretsz, ahol most vagy! Abban a szférában. Mondd, hogy megfúkárod a beteg ujjamat. Nyúl, annyira elkényeztettedél, hogy nem élek, nem is élhetek normálisan.

Mindenütt kereslek. Szagolom a ruháidat. Mikor megtaláltam a bicskádat, az utolsó zsebkendődöt tegnap, közelebb álltam a szívtrombózishoz, mint bármikor életemben. Most minden ott van, a fiókodban. Úgy is marad. Egy kimosatlan zsebkendő. Most megint sírni kell.

Mikes Agyigó
Szabó Kelemen,
írom nyomorult
árva levelem.
Aki holtnak ír,
maga is halott,
a Styxen az is
vele utazott,
utazott vele,
akit szeretett,
jobban, mint magát,
mint az életet.

Megint elkezdtem sírni. Minek ez? Mi értelme van? Téged akarlak, bőgő gyerek vagyok, kell a hold, a csillagok. De olyan hihetetlen, hogy nem jössz, mikor hívlak. Mikor én hívlak! Mikor én sírok! Hogy lehet ez? Én visszajönnék, ha hívnál, én csodát tennék, nem tudom, hogy, de feltámadnék. Jaj, Istenem, miért tűröd, hogy így sírjon ez a nyomorult Agyigó!

Szerelmem, éjjel van. A filmben Snu^{pin}nak hívták a kutyát. Snu^{pin}nak, érted? Huszonöt-ször elmondták, azt hittem, elpusztulok, beleszakad a szívem. Nyúl, segíts! Elsüllyedek. Becsaptál, elhagytál.

Júl. 10.

[...] Ma megtaláltam a Rólad készült röntgenképek utolsó halmazát. Ha akarom, bár-mikor láthatlak csontváznak. Látod, most nem sírok. Nem tudok sírni. Van a szomorúságnak egy olyan foka, mikor az az élőhalott, aki átéli, vállat von, füttyül. Most már mindegy. Most már minden odalett.

Amikor minden odalett,
naponta írtam levelet,
naponta írok levelet,
mert hogy mindenem odalett.
És mivel semmi sem maradt,
csak ez a gyilkos pillanat,
mikor holt szádat figyelem,
mit mond nekem a szerelem,
hát firkálok, mert semmi más

nem segít már, csak a család,
 amivel magam áltatom,
 hogy itt állsz a hátam megett
 és olvasod a levelet,
 a naponta írt levelet,
 miben beszélek teveled,
 mert hogy mindenem odalett.

Ma a Szösi szeméből néztél rám. Csúnya seb van az arcán, mint a Te zúzott homlokod, mikor lezuhantál a székről. Nyilván a rekamiéfiók széle sebezhetette meg, míg megpróbálta kihúzni a gazdáját. Andrej is meghalt, a Zilahy Magda szomszédunk sógora. És Romy Schneider és hányan, és Muni. És persze én. Hát persze, ezzel kellett volna kezdeni. Nem jönnél mégis haza? Vajon mit szólna egy ideg orvos ehhez az íráshoz? Ha igazi, akkor értené, milyen egyszerű képlet: annyira szeretlek, hogy a tudatom szigetel, elszigeteli, elmeszesíti a halál gondolatát. Értené, hogy én Duisburgban vagyok, és onnan írok Neked, és vágyom utánad. Miért ne értené, hallhatott már rendkívüli szeretetről, sőt halálos vagy halálon túli kapcsolatról is. Az irodalom jelezte már, elég szokatlan, de előfordul. Megértené, nekem, aki a szüleimnek is naponta írtam, nincs kinek beszámolnom torz napjaimról, csak neked. Üzenj, szívem, jelezz! Üzenj, gyere! Éjfél, a mi óránk. Azt hiszem, ma különleges szenvedéllyel tudnák ölelni. Ritkán érzem ezt így, inkább a beszéd hiányzik, nem tudok politizálni, irodalomról, tervekről, semmiről sem igazán beszélni, s a barátnőimet valahol még idegesíti is ez a nem normális testi kötöttség. Küldj aludni, Nyuszikám, holnap sok munka vár, remélem, rossz idő lesz, fertelmes idő, most nem kell a nyár ragyogása. [...] Forगतom, nézem a jegygyűrűdet, a magamét, a Tiédet. Ring of eternity. Until death – until? A halál: változás. Nem csak vég, kezdet is. Nem tudom, milyen, de Bobi biztos vár, és talán az öregek, Bobi olyan elképesztően szeretett, és ugyanilyen kétségbeesett intenzitással az anyám is, míg rá nem jött, hogy téged jobban szeretlek nála. De talán megbocsátotta már, és ő is úgy vár, ahogy gyerekkoromban képzeltem: a kezén leng a hold. És Cupi! Te hol állsz, hol vársz, hol találkozunk? Te leszel, én leszek, megint házások? És feltámad az ágyunk is, a sárga, kék virágos pehelypaplanunk meg az olvasószemüveged? Látod, szívem, hiszen én írtam a Katalin utcát – tudom én ezt. De a Katalin utcában hiszek, hiszem, hogy megtalállak, pehelypaplan és olvasószemüveg nélkül, a Katalin utca a szublimált túlvilág, a dialektikus, amelynek egyetlen fix pontja a találkozás veled, veletek valamilyen formában, bármilyenben, amikor ismét együtt lehetünk. A kút is kell a Szent Anna utcáról, és a ruha, amelyben megláttál és a Julia Dobson vacsorája. Mondd, hogy feküdjek már. De olyan elképzelhetetlenül egyedül vagyok, és hiányzol. Ha naponta ennyit írok, mindjárt teli lesz a füzet. Annyira szeretlek, annyira, annyira. Üzenj, gyere, csókolj meg, mondd: „hammer”, mondd: „nighthussikát!” És akkor el tudok aludni már.

[...] Nyúl, miért nem mutattad meg nekem sohasem a verseidet (illetve egypárat mutattál 47-ben, de csak egypárat), miért nem beszéltél az angol antológiáról, miért nem adtad ide az első regényeidet. Megrettenek: féltél tőlem? Lehet, hogy féltél? Azt hitted, nagyobb író vagyok nálad, s nem akartad a zsenyéket megmutatni? Én mindent megmutattam neked, a toput is, gratuláltál. Istenem, ezt se mondhatom soha többé: topu a jemébe.

Visszajössz? Ugye élsz valahol? Ugye látsz? Ugye szeretsz? Annyira szeretlek, szerelmem. Ma láttam Chicagót, Arizonát, Coloradót, Californiát, magunkat Santa Barbarában,

míg nézzük a Csendes-óceánt. Hogy szerettem volna Honoluluba menni veled, azt ígérted, next time. Most már mindegy. Nem lett volna szabad elfogadnom az amerikai meghívást, nem lett volna szabad, hogy azért, mert annyira szeretted, nem tiltakoztál jobban. De látod, gyerekkorom óta vágytam, s te 70-ben már nem vágytál semmire, csak nézegetted a pszoriáziszodát, és boldogtalan voltál, mert nem bírtad elviselni. Minden szerdán velem vizsgáltattad meg pucér testedet hátul, ahol nem láthattad, és mindig hazudtam, nincs új pikkely, s megcsókoltam meztelen hátadat. Drágám, ma olyan rendkívüli módon szeretlek, olyan elképzelhetetlenül. Te, velünk csoda történt. Mi boldogok voltunk csaknem 34 esztendeig. Isten áldjon meg érte, te egyedüli, aki ismertél, olyannak vállaltál és szeretted, amilyen vagyok, bolondos, játékos, rendetlen, szertelen, a füledet is megharaptam játékból, az orrodát is, és közben a keltákról beszéltünk meg az indogermán nyelvészetről. És aztán leszedted a ruhámat, és felsoroltad, mim a tiéd. Mindenem az volt, csak Csigmond maradt az Anyué.

Küldj aludni. Szeress! Adj jelt! Szeress!

Júl. 12.

Nem szabad éjjel írnom ezentúl Neked. Nincs az az altató, amely összetart, kábulatban, legalább 7 órára, hogy ne gondolkozzam. Ha beszélek hozzád, reggel kell. De reggel még nem történik semmi, csak annyi, hogy életre ráz a gondolat: meghaltál, és sírva kezdem a napot. Aztán mindenféle történik. Nem, mégis úgy kell időzitenem, hogy majd úgy vacsorátját beszélek meg veled mindent. Nyúl! Most merő hideg iszonyat vagyok, rémület. Eszembe jutott, hogy tart az élet, hogy megy minden tovább, és ez lesz az élet, az elkerülhetetlen betegségek, az esetleges szenvedés, a bírhatatlan hallgatás, a magány, amelyet elvben megoszthatnék valakivel, de gyakorlatban nem tehetem, mert nem bírom odaadni a tudatot, hogy én ma is a feleséged vagyok. Riaszt a férfiak közelsége, a nők suta részvéte, a magány ismerősebb. A középkorban ilyenkor vonultak az emberek zárdába, most értem meg, milyen bölcs volt az egyház: a kolostorban, pláne, ha dolgozott az illető, mondjuk tanított, meglelhetted azt a létformát, ami bírható. Magány, de kollektív. Mari egész komolyan írta, Te nyugodtabb volnál, ha tudnál valakit mellettem. Mit csináljak, ha nekem csak te kellesz, ha csak te, csak te. Most hál' istennek újra elkezdtem sírni. De úgyse megoldás! Sírj, Agyi, ez mindenre a válaszom. Nem tudom elfogadni, hogy elmentél, nem érted? Nem tudom tudomásul venni, lehetetlen. Esik. Mégis inkább meg kellene halni. Nem bírom erővel, csak hengecek időnként. Mégse bírom. Szeress, még az öntudatlan, a haldokló arcod is természetesebb, megnyugtatóbb, mint bárki élő arca. Mit csináljak magammal? Kellenék én, elegen érzékeltetik. Nekem nem kell senki. Abba kéne hagyni ezt a hülye levélírást, hiszen csak felizgat. Elpusztulni szeretnék, megsemmisülni, nem dolgozni, nem kezdeni a harcot. Gyenge nyomorult vagyok, bocsáss meg. Jobban szerettelek, mint emberi képzelet bírhatná. Azt hiszem, már semmit sem akarok. Menekülni sem. Jöjjön a kín, tudomásul veszem, a harcodat megharcolom, a könyveidet kiadatam – aztán engedj szabadon. A lovakat is lelövik. Bobi is kapott injekciót, Duda is. Engedj szabadon, ha teljesítettem a kötelességemet.

Szerelmem, Judit felhívott: Menyasszonyok-vőlegények-ügyben. Megjelent. Kéri a hagyatéki végzést, mert ezt életedben kötötted, ezt a szerződést, nagy az összeg, engem illet. Mit írjak erről? Ha megéled, felbontom a spanyol sherryt. Nyúl, ebbe bele lehet bolondulni, hogy nem láthatod, ebbe bele lehet zavarodni, hogy a sírban vagy, s én még élek, és nem halhatok meg, mert akkor ki kínozza ki az életműszerződésedet a Nagyoktól,

ki küzdi ki az igazságodat? Élnem kell még mindig, ilyen nyomorult magányban, ilyen gyalázatosan szenvedve, nélkülöd. Édes egyetlen drága mindenem, azért ilyenek ezek a sorok, mert a könny mindent elfed, mintha víz alatt írnék. Ó, legyen túlvilág, legyen Katalin utca, legyen viszontlátás! Nézhessek még egyszer a szemedbe, borulhassak még egyszer a karodba, alhassam el a te szerelmed sátrában, a te szerelmed biztonságában. Ó, mennyire vágyom utánad, és mit el nem követnék, hogy újra halljalak beszélni!

Velem olyan furcsa dolog történt, te. Tudod, hogy szinte sose tettem, most meg minden éjjel álmodom. Vadakat álmodom, kínos, fájdalmas, mindig kudarcban végződő álmaim vannak. A te örökséged? Rám hagytad az álmokat, a rémeket, amelyek a te éjeidet kínozták?

Szeretlek. Hallod odaát? Szeretlek, szeretlek, szeretlek. Ugye hamar mehetek utánad? Ugye nem lesz a te most még mindig szép Agyigód nyomorult, elhagyott, töpörödött, rút kis öregasszony? Ugye elviszed a te Snupikádat, vezetsz, mint mikor a törött bokámmal járva kifelé vezetél, mérhetetlen gyöngédséggel és szeretettel, a debreceni temetőből – most az ellenkező irányba; ugye elviszel magadhoz a Farkasrétre? Emlékszel a sírversre, amit magamnak, illetve neked írtam: – te mondd el helyettem.

Te egyedüli, aki sose bántott,
te temess el,
ha a gyilkos idő
megbír e testtel.
Te mondd el helyettem,
mekkorát tévedtem,
mekkorát vétettem,
mikor ember lettem,
nem vérivó farkas
sovány rengetegben.
Te mondd el helyettem,
egyszer nem tévedtem,
egyszer nem vétettem,
amikor ágyamat
szíveden vettem.

Azt hittem, azt reméltem, te fogsz eltemetni. Ennél a versnél mindig mindketten elsírtuk magunkat. Eltemettelek. De az ágyam ott van, a te porladó szíveden. Ott a helyem.

Most már nem sírok. Majdcsak vége lesz, s megy a te Walkür-szeretőd, hűséges Snupi kutyád, csillag Agyigód, repül a karjaid közé. Megígérted, sose hagysz el. Hogy ott leszel a csillagon. Hamar vigyél el, szerelmem, mert szép a világ, és teremteni is jó, csak éppen nélkülöd az egyik hiába szép, a másik meg valahogy értelmetlen. [...]

Goethét fogok olvasni. Ha őt olvasom, ketten vagyunk a Paradicsomban. Emlékszel, mennyi német klasszikust olvastunk mindig együtt? Emlékszel az angol antológia verseire? Jaj, olvasni megint, úgy, hogy ülök az öledben – túl szép volt, túl tömény. Segíts el magadhoz, Nyunyua. Add, hogy gyorsan leírják, amit kiadtam, hogy megkössék a szerződést, hogy menjen minden, vállalják a kritikusok is. Aztán várj ott a túlsó parton. Majd jövök.

13-a

[...] Ebéd után. Most a kéziratos anyagot nézem, ez már a legutolsó abból, amit még nem láttam. Mély, tanácstalan keserűséggel írom ezt most: nem értem, Nyunya. Kiben nem bíztál? Önmagadban vagy bennem, hogy nem mutattad meg nekem soha ezeket a súlyos kilókra mérhető írásokat? Egy fényes, kétségtelen, az én gyerekkori marhasá-gaimhoz egyszerűen „nem mérhető”, nagy tehetségű író érett írását olvasom – hiszen mindent tudtál, Te boldogtalan. [...] Szerencsétlen, imádni való örült! Az én életemet bezzeg figyelted, építetted, rohángáltál örömdobban, ha rólam volt szó, a saját munká-idat meg se mutattad. Ha Berkes Erzsinek megmondom, hogy tünetestül megírtad a halálodat, az agyembóliát, rosszul lesz, mint lettem én is. Miért nem mutattad? Nyúl, szerelmem, egy élet munkája kell hozzá, hogy helyrehozzam, amit ellened vétettek, s amit Te önmagad ellen vétettél. Ha más nem, Kardos Gyuri minden számban hozott volna valamit Tőled, de hiszen köteteket fogok összeállítani, köteteket! Csak legalább most ne ellenkezz, most ne állj ellen, ha életedben becsaptál, most engedd meg a ha-talmaknak, hogy érvényesüljenek. Drágám, hiszen veled még annál is nagyobb igaz-ságtalanság történt, mint amit képzeltem. Téged szisztematikusan megölt a kudarc, de már a végén Magad sem akartál semmit, akkor sem, amikor lehetett volna, mikor vár-ták volna már? Mit kértelek: ráoljuk ki azt az alsó részt. Megtiltottad, s nem mertelek igaztani. Azt hittem, szerelmes leveleket dugdosol, vagy mit tudom én, mit, az első há-zasságod emlékeit, s azt akarod, ne lássam. Hogy tettem volna ellened, hát mikor csaptalak be vagy loptam meg a bizalmadat. Ha tudom, mit rejtegetsz, az egészet ello-pom Tőled. Most aztán mit csináljak? Melyik oldalán fogjam meg a szinte foghatatlant? Szeretlek, Nyúl, ez majd erőt ad. Csak már szólna, jelentkezne valaki, csak már ott tart-hatnék, hogy megkötöm a szerződést. [...] Most már sírni se tudok, csak nézek a papír-ra. Ezt cipelted, ezt a titkot, a zsenialitásodat, s nem hittél nekem, aki mindig bizonygat-tam annak alapján, amit ismertem, de mennyivel könnyebb utad lett volna, ha ezt is ismerem, vagy ha hallgatsz rám, és megírod a memoárt. Megtaláltam a vázlatot – hát az lett volna az irodalmi élet szenzációja. Legalább most segíts, nem bírom egyedül. [...]

15.

[...] Olyan álmosan tántorogtam fogat mosni, hogy alig láttam. Egy fél lapot olvastam A lőcsei fehér asszonyból – ez Lőcse hatása –, s már aludtam. És tudod, mire ébredtem? Édesem, a te pizsamakabátodat vettem fel hálóing helyett, annyira álmos voltam, és tudod, hogy mindig megterítek és megágyazok Neked is. Nyúl, azt az egyszerre édes, egyszerre gyilkos, egyszerre őrzítő érzést: felnézek az alvásból, felébredek, rápillantok a karomra a Te csíkos pizsamádban, és azt hittem egy másodperc töredékéig, hogy a Te karod, hogy élsz, hogy az eddigieket álmodtam, hogy minden rendben van. Aztán rájöttem, mi történt. Ne kérdezd, mit éreztem.

Amúgy se kérdezd, mit érzek. Hiszen egy szinte jóvátehetetlen tragédia hősnője vagyok: miért nem mutattad meg, amit eldugtál, soha? Gézát, Sanyit csak úgy érthettem volna meg, a Márkus családról nem beszélve, az Erzszi szerepét, akit ösztönösen utáltam, mikor azt a macskát kivégeztette, de hát még, mikor előidézte a magad gyönyörűsége-s poklát. És Géza, a hazug, az a tehetségtelen senki, és a magányod, az a lehetetlen tár-saság körülöttem, és a saját természeted, az a harci vágy, amivel indultál, s amit megöl-tek a gyilkosaid. Agyigódd megjött végre, de bár ne ismertél volna senkit kívülem, meny-

nyi szenvedés marad el, s én tudtam volna kiutat, főleg meg tudtalak volna akkor még győzni arról, Neked van igazad.

Most, holtodban, megpróbál mindent helyrehozni a Te Walkür-Agyigód, aki jobban szeret, mint valaha, s aki csak szerencsésebb volt Nálad, se nem olyan modern, és nem olyan tehetséges is. Szerelmem, most mennem kell, de el akartam mondani, a pizzaszámban végre, hónapok múltán lefelől, álom nélkül aludtam.

[...] Nyúl, olyan rettentően fontos, olyan hihetetlenül az, hogy kiküzdjem az igazságot. Segítesz? Segítesz segíteni? Ó, hogy szeretlek, milyen reménytelen, örökké tartó szomjúsággal!

[...] Ma megírtam a közjegyzőnek, amit a bank kért. Tulajdonképpen rájöttem, iszonyodom a takarékkönyvedtől. A tényről, hogy az enyém. Mindentől, ami arra emlékeztet, hogy állítólag voltál. De hiszen vagy! Talán itt állsz, csak nem láthatlak. Adj még egy olyan áldott éjszakát, mint tegnap, mikor szinte a karodban elaludtam a pizzaszámba miatt. Mik járnak az eszemben, milyen őrült dolgok! Ha hamarabb megtalálasz, ha nincsenek körülötted rossz – nem igazán rossz, csak nem megfelelő barátok. Ha – ha az nem lett volna, az az iszonyú gyerekkor. Szeretlek.

16.

[...] Minél tárgyilagosabban nézem a magam életét, annál jobban látom: mennyire nincs jövőm. Nincs mit keresnem az életben, Nyunyi, mert mindent megtaláltam, ami megtalálható, a halál és a halálos betegség kivételével – esetleg a nyomorékságot, egyéb testi iszonyatot leszámítva. Ezekre vagy ezek egyikére igazán felesleges várnom. Minek? Öröm nélkül nem lehet élni – ezt Te írtad. Társ nélkül, ha az öröm a társ volt, szintén nem. Ezt én írom, aki ebben a percben még irigyeltek is. Olyan szép, lezárt, kerek, támadhatatlan, soha fájdalmat, veszélyt át nem élhető csendben és biztonságban fekszel kinn, míg én, az élő, totálisan kiszolgáltatva mindennek, amit az élet produkál, kétségbeesve siratlak, s mint egy őrült Don Quijote, szaladok ide-oda, szövetségeseket keresek elárvult szerelmemben, hogy legalább az ne vesszen el, amit alkottál, és édes szép neved maradjon meg. Magamat ebben a percben nyomorultabbnak érzem Nálad, Te, szívem, az én csókommal a halántékomon mentél el, körülötted táncolt a szegénykező irodalmi vezetőség. [...]

Vágyom utánad, tehetetlenül. Adj már valami jelet, valamit, amitől erősebb leszek. [...] Nemsokára betelik a füzet, tehetetlen szerelmem kapkodása.

[...] Meleg nap, elmúlt értelmetlenül. Minden értelmetlen egyébként. Tévét néztem, fűrödtem, teljesen céltalan lézengéssel. Ha nagyon akarsz, azért üzensz: ma úgy feküdt a nyíló leander ágai között egy madártoll, hogy azt csak rögzíteni lehetett, nem hullatni. Erre jártál, édesem? Megnézted Agyigódat? Látod a művedet – vége van neki. Zsuzsa ma megint agitált a partner elfogadására. Csakhogy én csodalány szarvas vagyok, én nem ihatom, csak a te tiszta forrásodból. És ezzel vége egy füzetnek. Kezdek újat.